

GroenePreek-2023 (categorie niet-theoloog)

Chiel de Groot

Lezing: Jeremia 32:1-15

Jeremia 32:8b, 9a: “Ik begreep dat dit een opdracht van de HEER was en kocht de akker van mijn neef Chanamel uit Anatot.”

Duurzame keuzes maken is moeilijk. In ieder geval voor mij, die dit voorjaar koos om toch maar weer te vliegen. Ik wilde mijn vriendengroep niet dwingen tot een vakantie dichtbij huis, of om vakantiedagen op te offeren voor de roadtrip. Ach, dacht ik, wat doen mijn persoonlijke keuzes er überhaupt toe? Alles wat ik zelf kan doen is een druppel op een gloeiende plaat. Wat impact op de wereld betreft, kan ik mijn duurzame gedrag net zo goed laten. Het vliegtuig gaat toch.

Welke betekenis hebben mijn daden eigenlijk wél? Die vraag wordt extra pijnlijk als onze naasten en overheden de situatie veel minder serieus nemen, of juist geloven dat er toch niets meer aan te doen is en zich uit cynisme nergens meer voor inspannen.

De profeet Jeremia zit in ons bijbelgedeelte in een situatie die een beetje doet denken aan de klimaatcrisis. In elk geval nadert er onheil: in zijn geval de Babyloniërs die op het punt staan zijn stad in te nemen. Eigenlijk is de crisis al begonnen, al meerdere keren is een deel van de inwoners van Jeruzalem weggevoerd in ballingschap.

Het volk hoort die boodschap liever niet. Mooi-weerprofeten stellen de mensen die al in ballingschap in Babel wonen gerust: maak je geen zorgen, het zal zo lang niet duren. Doe geen moeite om je leven opnieuw op te bouwen, investeer maar niks. Verander je gedrag niet, want binnenkort kun je je normale levensstijl weer voortzetten, hier in het beloofde land.

Jeremia weet beter. Er zijn weinig aanwijzingen dat Jeruzalem wél zou standhouden waar al die andere steden vielen. Nog minder dat hun reeds gedeporteerde volksgenoten snel terug zullen kunnen. “Luister niet naar die dromers, laat ze dromen,” schrijft hij in een brief aan de ballingen. In plaats daarvan roept hij ze op een voorlopige vrede sluiten met hun noodlot. “Bouw huizen en woon erin, leg tuinen aan en eet de vrucht ervan”, en “Zoek de vrede voor de stad waarin God u in ballingschap heeft gevoerd. Bid ervoor tot de Heere, want in haar vrede zult u vrede hebben.” Accepteer dat je je gedrag moet veranderen.

Voor de koning, die nog altijd op de troon zit in Jeruzalem, heeft Jeremia al helemaal slecht nieuws. “God zal deze stad in de hand van de koning van Babel geven,” en “Zedekia, de koning van Juda, zal zeker in de hand van de koning van Babel gegeven worden.” Die boodschap hoort Zedekia liever niet. Doemdenkerij, slecht voor het moreel. Ook hij omringt zich liever met wat gezelligere en minder drammen profeten.

Daarom vinden we Jeremia in dit tekstgedeelte in de gevangenis. De koning blijft liever doof voor de naderende crisis, dan dat hij zich inspant om een adequaat antwoord te formuleren. Hij luistert liever naar de ontkenneren, dan naar hen die daadwerkelijk namens God spreken.

Om Jeremia's transactie in de gevangenis te begrijpen moeten we eerst een principe uit de Hebreeuwse bijbel begrijpen: het losserschap. De wet van Mozes regelt dat als iemand door armoede zijn land moet verkopen, familieleden voorrang hebben bij de verkoop. Zo voorkomt God dat rijke aasgieren kunnen profiteren, en het beloofde land langzaam in handen komt van een paar grootgrondbezitters. Dat is niet Gods bedoeling. "Wee degenen die huis aan huis voegen, en akker aan akker," profeteert Jesaja in het voorgaande bijbelboek. Het familielid dat het eerste recht heeft het land over te nemen, en met dat recht ook een soort morele plicht, is de zogeheten lossers.

In ons bijbelgedeelte krijgt Jeremia in de gevangenis een bijzonder bezoek, van zijn neef Hanamel. Hij wil zijn land kwijt, en doet een beroep op Jeremia's losserschap. Jeremia is tenslotte familie. Hanamel ziet net als Jeremia dat er geen ontkomen is aan de Babyloniërs. Hanamel lijkt op de cynici die denken dat het toch te laat is de klimaatcrisis op te lossen en dat het enige wat rest is om ons telkens aan te passen aan de nieuwe, steeds moeilijker situatie. Hij heeft geen enkele hoop dat de eigendomsakte van de akker ooit nog wat zal betekenen, en wendt alle middelen aan om er zo snel mogelijk nog wat voor te vangen. Erg adaptief.

Jeremia weet net zo goed als Hanamel dat de akker straks Babylonisch grondgebied is. Hoe dan ook is het geen nuttige aankoop, geen goede investering. Jeremia zal er zelf nooit op zaaien of oogsten. Het is alsof hij vandaag de dag een overstroomd stuk land zou kopen in Bangladesh, dat over een paar jaar helemaal door de zee zal zijn opgeslokt. Of een kavel aan de oostkust van Engeland, grenzend aan een steeds verder afbrokkelende klif. Of een rap verziltende akker in Noord-Afrika, binnenkort woestijn. Toch accepteert Jeremia Hanamels aanbod en koopt de akker, zoals God hem had opgedragen.

Jeremia's handelen in een naderende crisis moet ons aan het denken zetten. Was zijn aankoop, naar de mens gesproken, slim? Droeg zijn aankoop bij aan het voorkomen van de crisis? Nee en nee. Waarom gaf God hem dan toch de opdracht de akker te kopen? Volgens mij kunnen we drie redenen onderscheiden.

Ten eerste kunnen we dit verhaal zien als een soort profetische performance art, zegt theoloog Alain Verheij. Om met quasi-theoloog Herman Finkers te spreken: het heeft geen nut, maar wel zin.

Als wij die vliegvakantie afzeggen, plantaardiger eten, of overstappen op een groene energieleverancier, hoeven we net als Jeremia niet alleen te kijken naar onze impact op de wereld. Jeremia's akkerkoop is vooral een middelvinger naar een onrechtvaardige werkelijkheid. Een manier om koppig te leven alsof de wereld een betere plek is, om zijn handelen niet te laten beïnvloeden door landjepik van koningen. Niet om die daarmee ten val te brengen, of om zo een einde aan de crisis te manifesteren, maar slechts om niet te spelen volgens de regels van een onrechtvaardige wereld. Dat zo'n houding leidt tot dwaze beslissingen, maakt die gebrokenheid juist pijnlijk zichtbaar.

Hetzelfde gebeurt als wij tijd en geld opofferen om de trein te nemen in plaats van het vliegtuig, of met een bezwaard gemoed moeten vragen of er ook rekening gehouden kan worden met plantaardige eters. Dat het wat kost om niet mee te doen aan een wereld waar de uitbuiting van onze planeet normaal is, is in zichzelf een aanklacht.

Ten tweede hebben onze daden niet alleen invloed op de wereld (of storen we ons aan het gebrek daaraan), maar ook op onszelf. Er bestaat een rabbijnse vertelling over een prediker die een stad bezocht, en preekte dat zij moesten stoppen met het uitbuiten van de kwetsbaren. Eerst vonden sommigen het nog wel interessant, zo'n activist, maar op een gegeven moment had iedereen het wel gehoord. Uiteindelijk luisterde er niemand meer. "Waarom preek je nog, zie je niet dat er niemand meer is?", vroeg een kind op een dag. De prediker antwoordde: "Eerst sprak ik om de stad de veranderen. Nu spreek ik, zodat de stad mij niet verandert." Soms is dat reden genoeg.

Ten derde leert dit verhaal ons om behalve realistisch, ook hoopvol te zijn. Ook al is Jeremia's akkerkoop in de eerste plaats koppig en profetisch, is Jeremia niet hopeloos. Hij laat getuigen de transactie bijwonen en de verkoopaktes goed opbergen, zodat ze lang bewaard blijven. "Er zullen in dit land weer huizen en akkers en wijngaarden gekocht worden," profeteert hij er plechtig bij. Verheij vat de les van Jeremia's daad mooi samen: het komt goed, maar misschien niet hier, en misschien niet nu, en misschien niet met ons.

We moeten de klimaatcrisis serieus nemen, er is weldegelijk iets aan de hand. Wie dat ontkent is als de dromers in Jeremia's tijd die de dreiging van Babel bagatelliseerden. Wij, en ook de generatie na ons, zullen de klimaattoestand er misschien niet op vooruit zien gaan. Maar er komt een tijd dat ook na deze crisis, bij wijze van spreken, weer huizen, akkers en wijngaarden gekocht zullen worden. Er komt een tijd dat we in harmonie met elkaar en de natuur leven, in Gods nieuwe wereld.

Die hoop dat God zijn schepping uiteindelijk niet loslaat, vormt misschien de belangrijkste bijdrage van gelovige mensen aan de klimaatbeweging. Wij kunnen de hoop warm houden, getuigen verzamelen. De akte goed opbergen in een kruik, en zo lang als nodig is bewaren als bewijs van het feit dat de belofte van een betere wereld ooit in vervulling zal gaan.

Het duurt niet lang voordat Jeremia gelijk krijgt. De Babyloniërs hongeren Jeruzalem uit en nemen de koning gevangen, die moet toekijken terwijl ze zijn zonen afslachten. Ze verwoesten de tempel, het paleis en de muren. Weer een deel van de inwoners wordt gedeporteerd. Maar uiteindelijk, na 70 jaar, krijgen zij van een nieuwe koning toestemming om terug te keren.

Ik hoop dat iedereen van goede wil een voorbeeld zal nemen aan Jeremia. Realistisch, niet bang om de waarheid te spreken, de omstandigheden serieus nemend. Te koppig om deel te nemen aan problematische systemen: niet primair vanwege de impact die we daarmee hebben, maar als profetische aanklacht, en om aan God en onszelf trouw te blijven. Daarmee heeft elke duurzame inspanning betekenis, hoe bescheiden ook. En laten we hoopvol zijn. Hoopvol dat het goedkomt, zelfs al is het niet hier, niet nu, en niet met ons.